

Megszakítás

Maurice Blanchot és a vita minimuma

Popovics Zoltán
PhD, habil. egyetemi docens (PTE BTK),
popovics.zoltan@pte.hu

DOI: <https://doi.org/10.54310/Elpis.2023.1.12>

Tanulmányomban vitatni szeretném azt az álláspontot, amit Rosta Kosztasz képvisel a vita minimumával kapcsolatban.¹ Véleményem szerint a vitaindító nem tesz fel egy lényegi kérdést: *milyen nyelvfogalom felől beszélhetünk egyáltalán vitáról*. A vita ugyanis nemcsak a gondolatok vitája. A vita legalább ennyire a nyelven történik, s ennyiben a nyelvről is szól. A példám Maurice Blanchot lesz. Blanchot számára a *vita minimuma* – egyfajta virtuális-hipotetikus vita – nem a vitához szükséges minimális közös szabályokon,² ezek elfogadásán nyugszik, számára a vita minimuma maga a *nyelv minimuma*. A kommunikáció, sőt a kommunió minimuma. Ez pedig csak látszólag tűnik közelinek ahhoz, amit Manfred Frank mint „minimálkonszenzus” nevez meg.³ Frank olvasatában ahhoz, hogy a nyelvet használni tudjuk, „dià hypothesin” fel kell tételeznünk,⁴ hogy képesek vagyunk megérteni azt, fel kell tételeznünk, hogy a nyelv értelmet hordoz, miközben ez sohasem lehet azonos azzal, hogy aktuálisan képesek is vagyunk realizálni ezt az értelmet. Ennyiben Frank számára a vita minimuma a nyelv minimális, hipotetikus értelme. Maurice Blanchot még ennél is kevesebbet állít. Számára ugyanis még csak nem is a nyelvi értelem „hipotetikus”, „regulatív eszméje” a nyelv minimuma.⁵ Blanchot számára a *nyelv minimuma maga a csend*. Blanchot megfogalmazásában: „A csend az, ami beszél.”⁶ Azaz Blanchot értelmezésében a nyelv – s így a vita – minimuma a beszédet újra és újra megszakító csend, a „megszakítás” (*interruption*) maga.⁷

1 Rosta 2021.

2 Rosta a következőképp fogalmaz: „Platón jól szemlélteti, hogy a civakodást felváltó civilizált vitának az a kulcsa, hogy a diszkurzív közösség rászorítsa tagjait arra, hogy a játékszabályok egy halmazát, vagyis a vitához szükséges minimumot betartsák.” (111)

3 Frank 1991, 351. Frank maga is emlegeti Blanchot-t, a blanchot-i „végtelen beszélgetés”-t (*entretien infini*), lásd Frank 1991, 372.

4 Frank 1991, 367. Frank a saját álláspontját a nyelvről a hermeneutika és a dekonstrukció közötti filozófiai vitában fogalmazza meg, ugyanúgy, ahogyan Rosta egy filozófiai vita (az imposztorvita) keretében beszél magáról a vita lehetséges minimumáról.

5 Frank 1991, 362, 369–370.

6 Blanchot 1959, 297: „C'est le silence, qui parle.” Blanchot-nál több más variációban is elhangzik a csend és a beszéd összekapcsolása: „a csend az, amitől [a beszéd] valójában beszélni tud” („un silence à partir duquel elle peut vraiment parler” – Blanchot 1959, 300); „ez a csend az, ami beszédre készítet minket” („ce silence qui nous fait parler” – Blanchot 1949, 77).

7 Blanchot 1995, 133–143; Blanchot 1969b, 106–112.

Ha a Rosta Kosztasz által felvázolt Szókratész–Prótagorasz vitában elfoglalt pozíciók – proposíció *contra* bemutató beszéd – alapján szeretnénk elhelyezni Blanchot és Frank álláspontját, mindketten egyértelműen a Prótagorasz által képviselt nem „representacionalista”, „tropikus/metaforikus” avagy diszkurzív csoportba tartoznának.⁸ De már ennyiből is látszik Blanchot és Frank legfontosabb *közös* álláspontja: 1) nem lehet nem rákérdezni magára a *nyelvre*, ha a megértésről, az értelmezésről, vagy épp a vitáról szeretnénk beszélni. Sőt 2) nem lehet nem *fundamentálisnak* tekinteni ezeket a nyelvre vonatkozó kérdéseket minden más – nyelvi, logikai, kulturális stb. – szabályhoz képest. Ugyanakkor Blanchot és Frank nem az állítja, hogy nincs értelme a vitához szükséges minimális szabályok megfogalmazásának, mindössze azt, hogy 3) *mielőtt* ebbe belekezdzenénk, rá kell kérdeznünk arra, hogy maga a nyelv hogyan viszonyul a vitához. Azaz *milyen nyelvfogalom* milyen megértés-, értelmezés-, sőt akár *milyen vitafogalmat* tesz lehetővé.

A blanchot-i „csend, ami beszél” nem pusztán radikálisnak, de első hallásra akár önellentmondónak is tűnhet. Egy vulgáris nyelvfelfogás felől azt lehet gondolni, hogy a *csend* és a *beszéd* kizárják egymás. Azt, hogy a csend a beszéd hiánya, elnémulása, sőt tagadása. Blanchot épp ezzel a vulgáris, a nyelvet és a csendet, a beszédet és a nem-beszédet szembeállító oppozitorikus nyelvfelfogással vitatkozna. A megszakítás alatt Blanchot egy olyan nyelvet, pontosabban egy olyan *minimális nyelvet* ért,⁹ ahol a nyelvnek immáron szüksége van a csendre. Így pedig a beszéd és csend már nem is zárja ki egymást.

Blanchot a megszakítás bemutatását egy igen egyszerű, de annál erősebb példával kezdi: Hitler beszédeivel.¹⁰ A diktátor „monológ”-ja – írja – nem tűri a megszakítást, a vitát. Miközben a nem diktatorikus „beszédnek szüksége van” arra, hogy „megálljon” (*s’arrête*), azért hogy „meghallgassák/megértsék” (*s’entendre*), hogy „mások” folytathassák, sőt, hogy a szavak, a mondatok, a nyelvi „frázisok” egyáltalán elkülöníthetőek legyenek egymástól.¹¹ Azaz a beszédnek és a nyelvnek – ha az beszéd és nyelv akar lenni, nem pedig diktátum – mindenképpen szüksége van a „megszakítás”-ra, a „tét/időköz”-re (*intervalle*),¹² másképp: a „csend”-re (*silence*)¹³ avagy a „differenciá”-ra (*différence*).¹⁴ Maga ez az interrupció, ez az intervallum az, ami lehetővé teszi a *nyelv minimumát*. Sőt, mint írja Blanchot, ez a megszakítás teszi lehetővé a *vita* – a beleszólás, az „ellentmondás” vagy épp

8 Rosta 2021, 111. A diszkurzívvitást mint a propozicionális nyelv kritikáját lásd Frank 1991, 359–360.

9 Frank számára egy ilyen nyelvi minimumnak nem csak *minimálisnak*, de *konzenzuálisnak* is kellene lennie a különböző nyelvfelfogások között.

10 Blanchot 1995, 133; Blanchot 1969b, 106.

11 Blanchot 1995, 133; Blanchot 1969b, 106. (A fordítást szinte minden esetben módosítottam.) Blanchot itt a diktátor „monológ”-jával szemben akár dialógust is mondhatna, de mégsem mond. Valószínűleg azért nem, mert számára a *dia-logosz* túl sok mindent feltételez, amit nem szeretne feltételezni. Helyette inkább majd „beszélgetés”-t (*conversation/entretien*) ír, vagy „plurális beszéd”-et (*parole plurielle*) mond.

12 Blanchot 1995, 133–134; Blanchot 1969b, 106–107.

13 Blanchot 1995, 134; Blanchot 1969b, 107.

14 Blanchot 1995, 134; Blanchot 1969b, 107.

a „megerősítés” – *minimumát* is.¹⁵ Azaz Blanchot nem pusztán azt állítja, hogy a csend nem a beszéd hiánya, elnémulása, de azt is, hogy *a csend épp a beszéd minimuma*. A csend az, *amiben* megszólalhat a beszéd. Ugyanakkor a *silence* még csak nem is pusztán az, amiben megszólalhat a beszéd, de az is, ami elengedhetetlen a nyelvi „artikuláció”-hoz, a nyelvi differenciákhoz,¹⁶ azaz a tagolt beszédhez, „egyetlen eltérő szó”-hoz (*parole différée*) is.¹⁷ Tehát a „csend” – az „űr” (*vide*), a „távollét” (*absence*) – nem pusztán „redukálhatatlan” (*irréductible*), de *konstitutív* is minden nyelvi megnyilatkozás számára.¹⁸ Ennyiben pedig tényleg „c’est le silence, qui parle”. Avagy még akkor is, ott is „a csend az, ami beszél”, ha vitázunk. Pontosabban csak ott és annyira és akkor tudok vitázni, vitatni valamit, ha a csend beszél. Akár azt is mondhatjuk, hogy minden nyelven történő, a nyelvről szóló, akár filozófiai vitának is ez a csend mint beszéd a feltétele.

Első ránézésre könnyedén azt gondolhatjuk, hogy a vita minimuma kapcsán Rosta Kosztasz által felvetett „analitikus-kontinentális” különbségtétel (116–17) ezen a ponton működésképtelen: ha a nyelvnek van minimuma, ennek mind az analitikus, mind a kontinentális filozófiára vonatkoznia kell. Ugyanakkor, ha a nyelv minimuma épp valamilyen megszakítás, sőt *maga a csend*, máris látható, hogy mennyire nem egyértelmű, hogy a minimumban egyáltalán egyetértünk-e, egyetérthetünk-e, vagy épp az egyet nem értés a minimum. Blanchot számára ugyanis a csend *nem* valamilyen *azonos*, a csend épp az, ami az azonosságot kikezdi, erodálja, ami valamilyen *alteritást* támaszt. Vagyis „a csend, ami beszél” mégsem valamilyen franki minimálkonszenzus, nem a különböző nyelvfelfogások közötti minimális azonosság, épp az azonosság hiánya, távolléte, eróziója. Nem az analitikus-kontinentális különbségtétel kisimítása, sokkal inkább ezeknek a különbségeknek az elmélyítése, sőt megsokszorozása. Az a minimum, ami nem összezár, sokkal inkább szétnyílik. A csend ugyanis a másság és nem az azonosság minimuma.

Máshogyan fogalmazva bármennyire is előfeltétele a *silence* a *parole*-nak, mégsem azonos vele. Azaz a *silence* bár redukálhatatlan és konstitutív a beszédhez, mégsem azonos a beszéddel, mégsem azonos a nyelvvél. A *silence* épp az a nem-azonos, az az „alteritás”,¹⁹

15 Blanchot 1995, 133; Blanchot 1969b, 106.

16 A csendnek – a lehetőségként felfogott és az artikulációt lehetővé tevő csend mellett – van egy harmadik fajtája is, mint hangsúlyozza Blanchot. Ez pedig a „jelentés”-t/„értelmet”-t (*signification*) teszi lehetővé azáltal, hogy elválasztja a szavakat a dolgoktól (Blanchot 1995, 134; Blanchot 1969b, 107). Azáltal, hogy a nyelvi *megjelenítés* sohasem tökéletes – azaz sohasem dologszerű –, lehet egyáltalán megjelenítés a megjelenítés: olyan, ami nem keverhető össze a jelennel. Csak azért vannak szavaink, mert a szavak a dolgok nem-jelenlétét, *távollétét*, *csendjét* is megjelenítik (Blanchot 1949, 42): „A csend, ez a távollét a beszéd minden ereje (mely maga a jelentésadás képessége, annak a képessége, hogy elválasszuk magunkat a dolgoktól azért, hogy jelezzük azokat).”

17 Blanchot 1995, 134; Blanchot 1969b, 107.

18 A „redukálhatatlan/kiküszöbölhetetlen” megszakítást, csendet lásd: Blanchot 1995, 134; Blanchot 1969b, 108. A „csend”, az „üresség”, az „űr” összekapcsolásához Blanchot 1995, 135; Blanchot 1969b, 109. A „csend” és a „távollét” kapcsolatát pedig: Blanchot 1969, XIV–XV; Blanchot 1949, 42.

19 Blanchot 1995, 135; Blanchot 1969b, 109.

ami elengedhetetlen a nyelvhez, elengedhetetlen a beszédhez. A nyelv és a beszéd önkonstitúciójához. A *silence*-ban – Blanchot-t idézve, Lévinast parafrázálva – valójában „a más / a másik beszél” (*l'autre / autrui parle*).²⁰ Tehát a *csend* csak úgy és annyiban redukálhatatlan és konstitutív a beszédhez, ha a beszéd – legalább részben – másként, a másik beszédeként, azaz *alteritásként is beszél*. Vagyis nem előbb van a nyelv, a beszéd (aminek a csend, az intervallum, az interrupció az előfeltétele), majd utána ezen a nyelven és beszéden vitába bocsátkozhatunk, ha épp akarunk, ha meg nem akarunk, nem vitázunk, hanem azt kell megértenünk, ha elfogadjuk, hogy „a csend az, ami beszél”, úgy a beszéd, a nyelv *eleve* vitaként – de legalábbis vitaként *is* – konstituálódik. Nem előbb van a nyelv, majd utána a vita. *A nyelv minimuma* – a csend – *a vita minimuma* is. A nyelv nem az id-entitás, hanem az alteritás nyelve: *c'est l'autre qui parle*. A nyelvben nem a nyelv önmaga, még csak nem is dolgok – hanem a távollét csendje – beszél.

Avagy a nyelvben „aki beszél, többé már nem önmaga” (*ce qui parle n'est plus lui-même*) – hangsúlyozza Blanchot.²¹ A nyelvben többé már senki sem tud *nem* vitázni, nem vitatni, nem vitatkozni. A nyelvben nem tudunk nemhogy a másikkal, de még önmagunkkal sem *nem* vitázni. Azaz a megszakítás nem pusztán a másiktól, de magunktól is elszakít, „távolság”-ot (*distance*) támaszt.²² Ahogyan a nyelvet magától is elszakítja, magában a nyelvben is távolságot támaszt. A nyelv tapasztalata egy *par excellence alteritástapasztalat*.²³ Ha akarjuk: a *vita* tapasztalata. A másik másságának és önmagunk másságának a *csend/távollét-tapasztalata*. A nyelv csendje *által*, a nyelv csendjén *keresztül*. A legegyszerűbb összeszólalkozástól a legmélyebb filozófiai vitáig.

Eddig tehát azt láttuk, hogy Blanchot interpretációjában a megszakítás, a *csend* mint a *nyelv minimuma* egyben a *vita minimuma* is. Blanchot pedig az interrupciónak, az intervallumnak, azaz a csendnek a nyelvet *eleve vitaként* konstituáló *alteritástapasztalatát* hívja „kontesztáció”-nak (*contestation*).²⁴ A kontesztációnak azért nem jó fordítása sem a „vitatás”, sem a „kétségesítés”, sem az „elbizonytalanítás”, mert ezek mind azt sejtetik, hogy lehetséges

20 Blanchot 1969, 78–79. Blanchot itt Lévinasról beszél. A beszéd és az alteritás kapcsolatát lásd Lévinas 2004.

21 Blanchot 1955, 22, 23.

22 Blanchot 1995, 134; Blanchot 1969b, 108.

23 Miközben sohasem szabad elfelednünk, hogy ez az alteritás – a fenomenológia nyomán – Blanchot számára mindig egy *tér- és időbeli alteritás* is. Azaz a másik másságának *temporalizált* tapasztalata. Miközben ez a temporalizált alteritás egy *nyelvi* tapasztalat is. Ezért beszédes fogalom az „intervallum”, a *tér/időköz*, ami az interrupció mellett a *csend* leggyakoribb szinonimája Blanchot számára. Végző soron pedig ezért fogja Blanchot „elbeszélő / narratív hang”-nak (*voix narrative*) hívni ezt a nyelvi alteritástapasztalatot (Blanchot 1969, 556–567).

24 Blanchot számos helyen használja a *contestation* kifejezést mind főnévként, mind pedig igeként, lásd például Blanchot 1969, 91. Sőt gyakran épp a „másik” (*autrui*) beszédéhez kapcsolja a kontesztációt (Blanchot 1969, 90–91). Blanchot-val szemben Manfred Frank számára a nyelvi alteritástapasztalat nem a vita, legfeljebb a jelentés „el-nem-dönthetőség”-ének a tapasztalata (Frank 1991, 359).

a nyelven nem vitázni.²⁵ Ezzel szemben Blanchot számára a kontesztáció épp egy olyan *minimális* tapasztalat, ahol a nyelv minimuma egyben a vita minimuma is. Amikor *a nyelvet használva mintegy nem lehet nem vitázni*. S bár Blanchot maga is túlzónak, „hiperbolikus”-nak tekinti ezt a nyelvfogalmat,²⁶ mindenképpen fel kell tennünk a kérdést, hogy hogyan néz ki ez a csend-beszéd, sőt, hogy hogyan néz ki a nem-csend-beszéd? Hogyan néz ki a nyelv, amikor a csend beszél, és hogyan néz ki a nyelv, amikor nem a csend beszél?

A csend alteritása által eleve megszakított, azaz kontesztált nyelv a *nem-azonosság*on, a differencián alapul. Azon a redukálhatatlan máságon, azon az „abszolút más”-on (*absolument autre*), azon a radikális „exterioritás”-on, „kívülség”-en (*dehors*),²⁷ mely újra és újra, már a *referálás* aktusa *során*, a referálás aktusa *által* is kontesztálja a referencialitást. Elvitatja az értelmét, a jelentését, a jelöltjét a beszédnek. Amikor a nyelv legelemibb mozdulata is, a *reprezentáció* legkezdetlegesebb aktusa is elbizonytalanodik, vitathatóvá válik. Ezért lehet „tropikus/metaforikus”-nak, akár ironikusnak is nevezni ezt a nyelvet. Az irodalom, a művészet nyelve ez.²⁸ Megint csak azt kellene megértenünk, a kontesztáció nem a referencialitás, a reprezentáció elbizonytalanítása – mert ha így értjük, eleve azt feltételezzük, hogy *előbb* van a referencialitás, *előbb* van a reprezentáció, *azután* annak az elbizonytalanítása, kétségbe vonása, vitatása stb. Blanchot olvasatában maga a *kontesztáció* – a kétség, a vita – az, ami *referál*. Maga a kontesztáció – a kétség, a vita – *csendje, megszakítása, alteritása* az, ami referál. Ami lehetővé teszi a *reprezentációt* magát. A reprezentációt mint *alteritást*, azaz a dolgoktól való eltérést, a *másság* interrupcióját.

Ezzel szemben a diktátor monológja az *azonosság*on alapul. A differencia kiküszöbölésén. Nem pusztán az én és a másik különbségének kiküszöbölésén, a vita negligálásán, de magán a nyelvi különbség kiküszöbölésén is. Az igazság adekváción alapuló fogalmán, a beszéd igazságán. Azon a „tökéletes nyelv”-en,²⁹ amikor a nyelvi közlés már *nem vitatható*. Mert magát az igazságot mondja, sőt maga *az* igazság. A diktátor monológja a varázsló magányos hangján szól. Amikor már senki más nem ismeri, nem ismerheti azokat a varázsigéket, amivel a szó dologgá változtatható. Azokat az igéket, amelyek valósággá változtatják – kétes értékű csodát téve – a kimondott szavakat, a megidézett dolgokat:

25 Talán a Rosta által emlegetett „civakodás” lehetne itt a megfelelő fordítás, már ha a civakodást alatt valami olyat értünk, hogy a vitatkozó felek minden apróságon vitáznak, mintegy nem tudnak nem vitázni (111). Ehhez viszont a civakodásról le kellene választani annak negatív felhangjait, azt, hogy a „civakodás” mintegy kevésbé lenne „civilizált”, mint a „vita”.

26 Blanchot 1995, 137; Blanchot 1969b, 111.

27 Az „abszolút más” Lévinas kifejezése, az „exterioritás”-t Lévinas és Blanchot is használja, a *dehors* Blanchot fogalma (Lévinas 1999; Lévinas 1996; Blanchot 1969, XIX; Blanchot 1995, 137; Blanchot 1969b, 111). Blanchot a megszakításban egy „abszolút semleges”-ről (*absolument neutre*) is beszél (Blanchot 1995, 137; Blanchot 1969b, 111).

28 Míközben Blanchot számára a megszakítás, a kontesztáció minden nyelv fundamentuma, közben *mégis* azt hangsúlyozza, hogy ez az irodalom nyelvében a legszembevetőbb.

29 Vö. Eco 1998.

csiribá, csiribú!³⁰ Amikor megszűnik a nyelv *nyelvnek* lenni, mert a kimondott szó hirtelen *valósággá*, dologgá, létezővé válik. Amikor már semmi helye sincs a bizonytalanságnak, a kétségnek, hiszen a szemünk előtt történik meg a *csoda*. A diktátornak ennyiben pedig mégiscsak szüksége van a közönségére, szüksége van a tapsra, de ez a közönség már nem részeltethet a beszédben. Nem szólhat bele a diktátumba, nem kéri ki a véleményét, ha szavát hallatja, elvezetik. Mert megtörné az azonosság szemfényvesztését. A diktatórikus szónoklat bekiabálói, a „rendbontók” ugyanis újra és újra a *csalásra* emlékeztetnek, leleplezik a szemfényvesztést, „varázstalanít”-anak: *a nyelvnek szüksége van a megszakításra*.³¹ Még akkor is, ha ezt szeretné elvarázsolni a diktátum. A csend felett ugyanis még a diktátornak sem lehet hatalma. Még a magányos szónoknak is kell időnként levegőt vennie,³² még a leghatalmasabb diktátornak is *el kell hallgatnia* egyszer – legalább azért, hogy felhangozzék a taps.

Blanchot-nak több példája is van arra, hogy hogyan képzeljük el a csend-beszédet. Az egyik „a végtelen beszélgetés” (*le langage à l'infini*). Blanchot azonos című kötete egy cím nélküli szöveggel, egyfajta irodalmi betéttel kezdődik.³³ Ebben több szereplő beszélget egymással, miközben nem azonosíthatók sem a szereplők, sem a beszédhelyzet. S bár ezek a szereplők kétségkívül beszélgetnek egymással, mégsem *dia-logizálnak*. Nem dialogizálnak egymással, mert képtelenek egymásra figyelni, képtelenek a megnyilatkozásaikat egymáshoz kötni, egymást folytatni. Ugyanis – ha egy szóval kellene leírni őket, azt mondhatnánk – a „fáradtság” (*fatigue*) jellemzi őket.³⁴ Mintegy csak azért beszélnek, hogy beszéljenek, avagy csak *elbeszélnek* egymás mellett. De mitől ilyen fáradtak? Mitől ilyen fragmentált a beszédük? A szokásos gondolatjel helyett miért kezdődik minden hozzászólás plusz-mínusz jellel? Magától a beszédetől fáradtak – sejthetjük. Attól, hogy a nyelv, amin beszélnek, nem teszi lehetővé a dialógust. Mert ebben a nyelvben, ezen a nyelven bármilyen nyelvi megnyilatkozás kétségbe vonatik. Nem, nem *előbb* van a megnyilatkozás, *aztán* a kétség. Minden egyes megnyilatkozás magából a kétségből születik, a kontesztáció vitájából, ahol *maga a kontesztáció – a kétség, a vita – az, ami referál*. Ahol *maga a csend – az interrupció, az intervallum – az, ami referál*. Az *alteritás – a távollét – az, ami reprezentál*. S ugyanígy,

30 Különösen tanulságos ebből a szempontból Borges Paracelsus-novellája (Borges 1986). Paracelsus, bár bírja a varázslás képességét, mégsem hajlandó kimondani a varázsszavakat úgy, hogy azokat mások is hallják. Mintha csak ezáltal is azt hangsúlyozná: ha van is varázsigé, az nem mondható ki! A varázslás az azonosságon alapul, a nyelv a különbségen. A megszakításon. Miközben, persze, így – a csend segítségével – talán mégiscsak kimondja a varázsigét, hiszen a csend mégiscsak a beszéd születésének helye is: interrupció, intervallum.

31 A „varázstalanítás” (*Entzauberung*) Horkheimer és Adorno híres fogalma. Számukra a diktatúrák új varázsa a korábbi varázstalanítás következménye, annak dialektikus visszahatása (Horkheimer – Adorno 1990).

32 A „lélegzés”-t (*souffle*) mint megszakítást lásd: Blanchot 1995, 136; Blanchot 1969b, 111.

33 Blanchot 1969, IX–XXVI. (Blanchot egyszerre volt filozófus és író is, sőt Blanchot szövegeiben igen gyakran keveredik az irodalom és a filozófia nyelve.)

34 Blanchot egészen pontosan fogalmaz (Blanchot 1969, XVI): „A fáradtság az, ami beszédre készítet.” (*C'est la fatigue qui me fait parler.*)

nem *előbb* van a beszélgetés, *aztán* az nem akar véget érni és ettől végtelen. A kontesztáció – a csend – beszéde mint *par excellence* alteritástapasztalat *eleve* végtelen. Még *mielőtt* elkezdődött volna, *azelőtt* is végtelen. Hiszen a csend legmélyebb kútja – minden nyelv előtti és utáni kútja – visszhangzik még a legegyszerűbb beszéd legkisebb szavában is. Az, ami Foucault számára a „nyelv a végtelenhez” (*langage à l’infini*).³⁵ Azaz a végtelen beszélgetés a kontesztáció beszéde. Ahol a *nyelv minimuma* immáron a *vita minimuma* is. Ezért annyira fárasztó.³⁶ Ezért annyira „kimerült”-ek (*épuisé*) a beszélgetők.³⁷

Fontos, hogy értsük: a nyelvet nem a nyelv mögötti akarat, a nyelvhasználó szubjektum teszi vitává. A nyelv a *saját* nyelvszerűsége okán vita. Ezt jelenti a kontesztáció. Fontos, hogy értsük, nem azért végtelen a nyelv, mert a nyelv mögötti szubjektum, a nyelvhasználó nem akarja vagy nem tudja befejezni. A nyelv a *saját* nyelvszerűsége okán végtelen. Ezt jelenti a végtelen beszélgetés. Avagy Blanchot másik példájával élve ez a beszéd nem azért tűnhet sokszorosan erratikusnak, mintegy „mormolás/suttogás/morajlás”-nak (*murmure*),³⁸ mert valaki vagy valakik nem elég tisztán, nem elég artikuláltan beszélnek, vagy valaki nem elég jól hallja, érti ezt a beszédet. A nyelv a *saját* nyelvszerűsége okán mormolás. Azért, mert *maga a csend* – az interrupció, az intervallum – *az, ami beszél*. Mert a megszakítás lépten-nyomon, ugyanazzal a mozdulattal, *amivel beszédet ad, szét is tördeli* – dez-artikulálja is – a *beszédet*. Nem *előbb* van a beszéd, *aztán* válik – valami hiba, nehézség folytán – mormolássá, ami megtöri a beszédet, a beszéd *eleve* mormolásszerű. Térben és időben *eltolt, elhalasztott, eltávolított*. Mintha a mélyből szólna visszhangként, a múlt mélységesen mély kútjából morajlana fel a jövő felé szállva.³⁹ Olyan alig hallható vagy alig kivehető, alig érthető-értelmezhető, így állandóan vitatható beszédként, ahol *maga a kontesztáció* – a kétség, a vita – *az, ami beszél, referál, reprezentál*. Amikor állandóan tanakodunk-vitázunk magunkkal is: mit is hallottunk, mit mond, amit hallunk. Hiszen maga az *alteritás* – a távollét – az, ami megszólal itt. Az idegen beszél egy idegen nyelven. Azaz a mormolás a *nyelv minimuma* mint a vitatás, a *vita minimuma*. A végtelen beszélgetés végtelen vitája. Egy véges – megszakított – nyelven. S ez teljesen független attól, mennyire tiszta, mennyire értelmes, érthető ez a nyelv. A mormolás horizontként, alig látható páráként, auraként veszi körül a nyelvet. Még a legtisztább beszédet is.

De Blanchot legfontosabb példája a csend-beszédre az ún. *Riemann-felület*. A következőket olvashatjuk a *Megszakításban*:

A matematikusok használnak egy eszközt, amit Riemann-felületnek neveznek: ez egy képzeletbeli jegyzetfüzet, amely annyi lapot tartalmaz, amennyi szükséges, ezek teljes

35 Foucault 1999; Foucault 1994.

36 Blanchot 1969, XXIV: „Megszakítás: fájdalom, fáradtság.” (*Interruption: une douleur, une fatigue.*)

37 Blanchot és Foucault számára is Beckett az egyik példája ennek a végtelen beszédnek, Becketttről írja Deleuze *A kimerült* című tanulmányát (Deleuze 1997; Deleuze 1992).

38 Blanchot 1969, XIV.

39 Ennek a nyelvnek a temporalitásáról írja Blanchot: „már mindigis elmúlt” (*toujours déjà passé*), „még mindigis eljövendő” (*toujours encore à venir*) (Blanchot 1959, 18; Blanchot 1969, 19, 238).

vastagsága mindig nulla [...]. Erre az egymásra forgatott lapokból álló felületre számokat írnak, amelyek közül több ugyanazt a pozíciót foglalja el a különböző lapokon...⁴⁰

A távollét megszakítása, azaz a *csend*, ami beszél, *sohasem egyszeresen beszél*. Sohasem pusztán egy szót, egy mondatot, egy gondolatot tesz lehetővé. Az *alteritás* eleve kontesztált, eleve végtelen beszéde sohasem egyetlen nyelven szól. Rosszul képzeljük el a blanchot-i *silence*-ot, ha úgy képzeljük el, mint *nyelvi differenciát*. Egy adott jelölő és jelölt közötti vagy a jelek közti differenciát. Mert a nyelvi különbségek mindig egyszeri, egyszeres különbségek. Adott jelek jelölői és jelöltei között vagy adott jelek között feszülnek ki. Ezzel szemben a megszakítás sohasem egyszeres, avagy már *eleve* plurális, *eleve* multiplikálódott és pluralizálódott. A csend nem egy nyelv *egyetlen* lapján, nem egy nyelv *egyetlen* síkján, ennek a síknak egy adott pontján helyezkedik el. Nem *egyetlen* értelem síkján. Hanem Riemann-felületként viselkedik: *eleve* depozicionálódik. Eleve *hely nélküli*. A csend jegyzetfüzetként szétterül. Számtalan nyelv síkját, számtalan lehetséges értelem lapját teszi lehetővé – miközben mégis össze is fűzi ezeket a lapokat. A blanchot-i „plurális beszéd”-et,⁴¹ a foucault-i „nyelv a végtelenhez”-t teszi lehetővé. Éppen ettől, a csend Riemann-felület jellegétől *morajlik* a beszéd: a jegyzetfüzettől. A csend által szétterített és mégis összetartott lapok susogásától. Ugyanettől, a csend Riemann-felület jellegétől *végtelen* a beszéd, a beszélgetés. A csend Riemann-felülete pedig maga a *kontesztáció*. A *nyelv minimuma* mint a *vita minimuma*. A pluralizálódó értelem, sőt a multiplikálódó nyelv vitája. Maga a *vita* mint Riemann-felület.

Függetlenül attól, hogy egyetértünk-e vagy sem Blanchot-val abban, hogy a nyelv *eleve* valamilyen vitaként konstituálódik a megszakítás által, mindenképpen megfontolandónak tartom azt az álláspontot, amit Blanchot kontesztációfogalma legalább *közvetve* sugall: nem – vagy nem pusztán csak – azon múlik a *vita minimuma*, hogy mit gondolunk a vitáról, hogy milyen játékszabályokat tartunk be vagy sem a *vita* során, hanem azon is, hogy *mit gondolunk magáról a nyelvről*. Blanchot számára ugyanis a nyelv nem akkor válik *vitaképtelenné*, ha így vagy úgy beszél, ezt vagy azt mondja, ilyen vagy olyan mini-

40 Blanchot 1995, 141–142; Blanchot 1969b 109–110. (Blanchot itt Judith Robinson Valéry-könyvét idézi.) A Riemann-felület felelegetése egyértelműen egy olyan *inkább* az analitikus filozófia felől jövő példa, melyet Blanchot a saját minimális nyelvfogalma felől probléma nélkül tud összesítmáni a saját *inkább* kontinentális filozófiájával. Blanchot-t azért sem lehet jól pozicionálni az analitikus-kontinentális vitában, mert meglehetősen homályosan – pontosabban nem oppozítorikusan – fogalmazza meg a saját álláspontját. Blanchot sokszor tűnhet elutasítónak a reprezentacionalistákkal vagy az analitikusokkal szemben, még a szakirodalom többsége is ezt gondolja, miközben *explicité* sohasem fogalmaz meg ilyen elutasításokat. Épp azért nem, mert nem egy oppozítorikus nyelven beszél. Vitát, kontesztált, de mégsem negál. Valahogy úgy vitázik, hogy közben kicsúszik a direkt konfliktusból, mintegy – a saját kifejezésével – „félrelép” (*faux pas*), amikor konfrontálódhatna.

41 *A végtelen beszélgetés* első részének – amiben a megszakítástanulmány is található – címe: *A plurális beszéd* (*La parole plurielle*). Ahogyan az egész részt lezáró utolsó szövegnek is ez a címe (Blanchot 1969c, 113–116). Közvetlenül ezt előzi meg *A megszakítás*.

mális szabályokat nem tart be, hanem akkor és csak akkor, ha *kizárólagosan* reprezentálni szeretne, ha *csak* reprezentatív, ha *csak* referenciális, *csak* propozicionális szeretne lenni. Pontosabban akkor, ha a reprezentációból, a referencialitásból, a propozicionalitásból *szeretné küszöbölni* az idegent, a mást, a másikat. A távollétet, azaz a csendet.

Miközben Blanchot egyáltalán nem tagadja a reprezentatív nyelvet, azt mindössze *szekundernek* tartja. A *primér* nyelvi tapasztalat számára egy idegentapasztalat, azaz a nem azonosság, a különbség tapasztalata. A csend, a megszakítás tapasztalata. Vagyis Blanchot számára *a vitaképesség* sokkal inkább egy *nyelvfilozófiai* álláspontból, avagy egy nyelvfelfogásból következik, nem pedig egy nyelvi magatartásból vagy nyelvi/gondolati álláspontból. Végképp nem a vitához szükséges minimális, konszenzuális szabályokból, azok betartásából. Blanchot olvasatában az, aki a nyelvben kizárólagosan referencialitást, szabályokat, konszenzust vagy disszenzust szeretne látni, azaz az, aki nem hallgat a csendre, maga is vitaképtelen: maga a diktátor.

Blanchot olyannyira nem tagadja a reprezentatív nyelvet, hogy „a csend, ami beszél”, a megszakítás maga az, ami számára a reprezentációt lehetővé teszi. A referálást, a referencialitást lehetővé teszi. Sőt, ha megkérdezzük, hogy milyen filozófiai álláspontokkal vitázik itt, még erre sem egyszerű válaszolni, mert a) adós ezek megnevezésével, illetve azért sem, mert b) valószínűleg még csak nem is konkrét nyelvfilozófiákkal vitázik. S bár könnyedén gondolhatjuk, hogy akkor c) egy vulgáris, leegyszerűsítő, reprezentacionalista nyelvfelfogást bírál, de feltehetőleg még csak nem is erről van szó. Blanchot nagyon nem szereti a nagy általánosításokat, a vulgáris nyelv meg épp ilyen. Sejtésem szerint Blanchot azok ellen beszél itt, akik nem hallgatnak meg a másokat. Nem hallgatják meg a másikat, mert nem hallgatnak el. A diktátor ennek a jó-rossz példája csupán. Blanchot *a vita mint hallgatás* mellett érvel. Számára *a vita minimuma maga a hallgatás*. Maga a csend. A másik, a mások meghallgatása.

Bibliográfia

- Blanchot, Maurice. 1949. *La part du feu*. Paris: Gallimard.
- Blanchot, Maurice. 1955. *L'espace littéraire*. Paris: Gallimard (Coll. Folio Essais).
- Blanchot, Maurice. 1959. *Le livre à venir*. Paris: Gallimard (Coll. Folio Essais).
- Blanchot, Maurice. 1969. *L'entretien infini*. Paris: Gallimard.
- Blanchot, Maurice. 1969b. „L'interruption.” In *L'entretien infini*, 106–112. Paris: Gallimard.
- Blanchot, Maurice. 1969c. „Une parole plurielle.” In *L'entretien infini*, 113–116. Paris: Gallimard.
- Blanchot, Maurice. 1995. „A megszakítás.” Ford. Lenkei Júlia. *Athenaeum* 2/4: 133–143.

- Borges, Jorge Luis. 1986. „Paracelsus rózsája.” In *A titkos csoda*, 518–525. Ford. Scholz László. Budapest: Európa.
- Deleuze, Gilles. 1992. „L'épuisé”. In *Quad et autre pièces pour la télévision, suivi de L'épuisé*, Samuel Beckett – Gilles Deleuze, 57–106. Paris: Minuit.
- Deleuze, Gilles. 1997. „A kimerült”. Ford. Romhányi Török Gábor. *Polisz* 10/8: 36–40.
- Eco, Umberto. 1998. *A tökéletes nyelv keresése*. Ford. Gál Judit – Kelemen János. Budapest: Atlantisz.
- Foucault, Michel. 1999. „Nyelv a végtelenhez.” Ford. Sutyák Tibor. In *Nyelv a végtelenhez*, 61–70. Debrecen: Latin Betűk.
- Foucault, Michel. 1994. „Le langage à l'infini.” In *Dits et écrits 1980–1988. I.* 250–261. Paris: Gallimard. DOI: <http://dx.doi.org/10.14375/NP:9782070738441>
- Frank, Manfred. 1991. „A nyelv uralhatóságának határai.” Ford. Kulcsár Szabó Ernő. *Literatura* 17/4: 347–379.
- Horkheimer, Max – Theodor W Adorno. 1990. *A felvilágosodás dialektikája*. Ford. Bayer József et. al. Budapest: Gondolat – Atlantisz.
- Lévinas, Emmanuel. 1996. *Totalité et infini. Essai sur l'extériorité*. Paris: Kluwer Academic.
- Lévinas, Emmanuel. 1999. *Teljesség és végtelen. Tanulmány a külsőről*. Ford. Tarnay László. Pécs: Jelenkor.
- Lévinas, Emmanuel. 2004. *Autrement qu'être ou au-delà de l'essence*. Paris: Kluwer Academic.
- Rosta Kosztasz. 2021. „A vita minimuma.” *Elpis* 14/2: 111–125. DOI: <https://doi.org/10.54310/Elpis.2021.2.8>